

MAREK KRZYMKOWSKI

 <https://orcid.org/0000-0001-5822-6764>

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Stosowanie przedrozbiorowego prawa polskiego w Księstwie Warszawskim w świetle orzecznictwa Sądu Kasacyjnego

Prawo Księstwa Warszawskiego oparte było na normach ustanawianych wspólnie przez właściwe organy państwa, ale także na uregulowaniach pruskich, austriackich czy francuskich. Znaczący udział wśród źródeł prawa miały przepisy i zwyczaje obowiązujące w Rzeczypospolitej przed jej upadkiem.

Normy prawa konstytucyjnego Księstwa Warszawskiego zawarte zostały w konstytucji nadanej przez Napoleona I w Dreźnie dnia 22 lipca 1807 r. Akt ten w znaczącym stopniu oparty był na rozwiązaniach ustrojowych przyjętych wcześniej we Francji. Widoczne też jest wyraźne podobieństwo konstytucji Księstwa Warszawskiego do konstytucji napoleońskich państw wasalnych, takich jak Westfalia, Królestwo Włoch czy Holandia. W mniejszym natomiast zakresie znalazły w niej odbicie dawne polskie instytucje ustrojowe. Wśród takich nawiązań wymienić należy m.in.: dwuizbowość sejmu i nazwy obu izb, tytułaturę senatorów (kasztelanowie i wojewodowie) czy podział na powiaty z sejmikami jako zgromadzeniami szlacheckimi¹.

W prawie administracyjnym oparto się przede wszystkim na wzorcach francuskich i pruskich, w mniejszym zakresie korzystano z tradycji przedro-

¹ W. Sobociński: *Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego*. Toruń 1964, s. 38; M. Kallas: *Konstytucja Księstwa Warszawskiego. Jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z normami szczegółowymi i praktyką*. Toruń 1970, s. 182—188; Idem: *Powstanie i ustroj Księstwa Warszawskiego 1807—1815*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F. 2007, T. 62, s. 19; M. Krzymkowski: *Rada Stanu Księstwa Warszawskiego*. Poznań 2011, s. 32—47.

zbiorowych. Jednakże, w przeciwieństwie do prawa cywilnego czy karnego, relacje pomiędzy prawem nowym a dawnym prawem polskim nie zostały wyraźnie określone. Wspomnieć należy, że w szerokim zakresie były stosowane m.in. polskie przepisy podatkowe. Także w organizacji szkolnictwa korzystano wprost z przepisów Komisji Edukacji Narodowej².

W prawie cywilnym Komisja Rządząca przyjęła jako zasadę, że do postępowań mających swoje źródło w czasach przedrozbiorowych miało zastosowanie prawo Rzeczypospolitej, do spraw z okresu rządów pruskich — prawo pruskie. Sprawy nowe, czyli wszczęte wskutek zdarzeń, które zaszły, gdy władzę sprawowała Komisja Rządząca, miały być rozstrzygane na podstawie dawnego prawa polskiego i — posiłkowo — prawa pruskiego³. Według art. 69 konstytucji, prawem cywilnym Księstwa Warszawskiego był Kodeks Napoleona. Jednakże został on wprowadzony formalnie dopiero od 1 maja 1808 r., a na terenach byłego zaboru austriackiego od 15 sierpnia 1810 r.⁴ Normy prawa intertemporalnego zostały zawarte w dekrete z dnia 10 października 1809 r. Według tego aktu, dawne prawo polskie mogło mieć zastosowanie jedynie wtedy, gdy w przepisie Kodeksu Napoleona znalazło się wyraźne odwołanie do zwyczajów i urzędzeń miejscowych oraz zdarzeń sprzed jego wejścia w życie. Jeżeli jednak na danym terenie brak było takich zwyczajów, należało stosować dawne prawo polskie i ewentualnie posiłkowo prawo pruskie. W dekrete tym uregulowano zasady określające prawo właściwe w powiatach toruńskim, chełmińskim i michałowskim, w których dawne prawo polskie należało stosować ponownie od 12 lipca 1807 r., czyli daty ratyfikacji traktatu tylżyckiego⁵.

W procedurze cywilnej do dawnych rozwiązań przedrozbiorowych nawiązywano jedynie pośrednio, wprowadzając jawną i publiczną rozprawę i rozszerzając możliwość zastępstwa procesowego przez pełnomocników⁶.

² W. Sobociński: *Historia...*, s. 41; M. Krzymkowski: *Status prawny urzędników Księstwa Warszawskiego*. [Poznań 2004], s. 11; M. Kallas: *Organy administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim*. Toruń 1975, s. 151—156.

³ Uchwała z dnia 24 lutego 1807 r. — Urządzenie tymczasowe skróconego postępowania sądowego (*Materiały do dziejów Komisji Rządzącej z r. 1807*. T. 1: *Dziennik czynności Komisji Rządzącej*. Wyd. M. Rostworowski. Kraków 1918, s. 552—553); W. Sobociński: *Historia...*, s. 40—41; *Historia państwa i prawa Polski*. T. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*. Red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1981, s. 153.

⁴ W. Sobociński: *Historia...*, s. 40—41; *Historia państwa...*, s. 131—133; „Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]” T. 1, nr 2, s. 46—47; T. 2, nr 18, s. 220—221; T. Mencil: *Feliks Lubiński minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego (1758—1848)*. Warszawa 1952, s. 61, 125; Idem: *L'introduction du Code Napoléon dans le Duché de Varsovie*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1949, T. 2, *passim*.

⁵ W. Sobociński: *Historia...*, s. 40—41, 200; *Historia państwa...*, s. 134; *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Sprawiedliwości*. Cz. 2, T. 7. [b.m.w.] 1866, s. 15—17; „Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]” T. 2, nr 14, s. 86—87.

⁶ W. Sobociński: *Historia...*, s. 40—41; *Historia państwa...*, s. 153; J. Willaume: *Rozgraniczenie Księstwa Warszawskiego z Prusami*. „Przegląd Zachodni” 1951, R. 7, nr 3—4,

W prawie karnym Komisja Rządząca, w uchwałach z 24 lutego i 6 czerwca 1807 r., przyjęła za zasadę obowiązywanie dawnego prawa polskiego. W razie braku uregulowania danego przypadku w prawie przedrozbiorowym sądy mogły stosować prawo pruskie, czyli Landrecht z 1794 r., przy czym zastosowanie miało to prawo, w którym przewidziana była łagodniejsza sankcja karna⁷. Na podstawie ustawy Sejmu z dnia 18 marca 1809 r. utrzymano w zasadzie reguły ustanowione przez Komisję Rządzącą. Najważniejszą modyfikacją, jaką przewidziano w tej ustawie, było to, że pierwszeństwo miało prawo, w którym precyzyjniej określony był badany przypadek i jednocześnie przewidujące łagodniejszą karę⁸.

W zakresie prawa karnego wojskowego obowiązywała początkowo uchwała Komisji Rządzącej z dnia 4 lutego 1807 r. Komisja, przyjmując francuskie regulaminy wojskowe, zdecydowała o tymczasowym stosowaniu w armii Księstwa Warszawskiego przepisów karnych przedrozbiorowych. W uchwale postanowiono, że „karność wojskowa przestrzegana być ma tymczasowie w całym wojsku Polskiem podług regulaminu artykułów, szczególnie podług procederu prawnego wojskowego dawniej przez Komisję Wojskową obojga narodów zaprowadzonego”⁹. Aktem, na który powoływała się Komisja Rządząca, był *Proceder prawny wojskowy*, opublikowany z polecenia Komisji Wojskowej obojga narodów w 1790 r. Był to zbiór przepisów proceduralnych zawartych w *Procederze prawnym wojskowym z 1775 r.* i przepisów prawa materialnego zamieszczonych w *Artykułach wojskowych z 1775 r.* Głównym powodem podjęcia tej uchwały, na wniosek ówczesnego dyrektora departamentu wojny księcia Józefa Poniatowskiego, była chęć utrzymania kary chłosty. Kary tej w wojskowym prawie francuskim nie przewidziano. W okresie konstytucyjnym kara chłosty, mimo obowiązywania formalnie francuskich przepisów karnych, nadal była stosowana. Za nadużycie kary chłosty, polegające na zbyt częstym jej stosowaniu, karą trzydniowego aresztu został ukarany kapitan Ignacy Suchorzewski, dowódca 2. kompanii stacjonującego w Gdańsku 10. pułku piechoty¹⁰.

Akta sądowe z czasów Księstwa Warszawskiego uległy w bardzo znacznym stopniu zniszczeniu. Dotyczy to także akt postępowań przed Sądem Ka-

s. 474; J.A. Goclon: *Polska na królu pruskim zdobyta. Ustrój administracja i sądownictwo doby Komisji Rządzącej w 1807 roku*. Wrocław 1999, s. 55.

⁷ *Historia państwa...*, s. 159; *Materiały...*, s. 553, 666; W. Sobociński: *Historia...*, s. 273; M. Krzymkowski: *Status prawny...*, s. 122.

⁸ „Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]” T. 1, nr 10, s. 223—224; W. Sobociński: *Historia...*, s. 274; *Historia państwa...*, s. 159; M. Krzymkowski: *Status prawny...*, s. 122.

⁹ W. Sobociński: *Historia...*, s. 280; *Materiały...*, s. 32, 521—522; *Proceder prawny wojskowy*. Warszawa 1790.

¹⁰ W. Sobociński: *Historia...*, s. 280; *Materiały...*, s. 32, 521—522; J. Staszewski: *Z dziejów garnizonu polskiego w Gdańsku w latach 1808—1812*. „Rocznik Gdański” 1933—1934, T. 7—8, s. 240; W. Organiściak: *Polskie artykuły wojskowe z 1775 r.* „Kwartalnik Historyczny” 2002, R. 109, z. 1, s. 41—59

sacyjnym. Dlatego tak istotne dla poznania praktyki wymiaru sprawiedliwości, w tym źródeł ówczesnego prawa materialnego i procesowego, są orzeczenia wydrukowane w „Dzienniku Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego”. Opublikowane zostały w nim, w dwóch jego tomach, 163 wyroki wraz z uzasadnieniami. Funkcję Sądu Kasacyjnego pełniła Rada Stanu¹¹.

W postępowaniach toczących się na podstawie skarg kasacyjnych w sprawach karnych kilkakrotnie jako podstawę tych wniosków wskazywano dawne prawo polskie. Skarżący wywodzili w nich, że wyroki zasługiwały na uchylenie, gdyż m.in. nie oparto ich na normach przedrozbiorowego prawa karnego. Wyrokom sądów niższych instancji zarzucano naruszenie uchwał Komisji Rządzącej z 24 lutego i 6 czerwca 1807 r. oraz ustawy Sejmu z dnia 18 marca 1809 r. Do takich przypadków należała sprawa ze skargi Franciszka Lewandowskiego przeciw wyrokowi Sądu Sprawiedliwości Kryminalnej Departamentu Warszawskiego i Kaliskiego z dnia 4 listopada 1809 r. F. Lewandowskiego oskarżono o współudział w morderstwie, przy czym nie on był bezpośrednim sprawcą śmierci ofiary. Został za to skazany na karę piętnastu lat więzienia z przykuciem do tacek oraz zawieszenie na ten czas praw cywilnych. Skarżący, reprezentowany przez mecenasa Antoniego Łabędzkiego, twierdził, że w jego przypadku, na podstawie uchwały Komisji Rządzącej, powinna mieć zastosowanie konstytucja z 1550 r., przewidująca karę za mężobójstwo maksymalnie do jednego roku i sześciu tygodni więzienia, a nie § 843 tytuł XX części II Landrechtu pruskiego. Sąd Kasacyjny w wyroku z dnia 15 lutego 1811 r. nie podzielił tej argumentacji i odrzucił skargę F. Lewandowskiego. Sąd uznał, że konstytucja z 1550 r. do jego przypadku w żadnym razie nie mogła zostać zastosowana, tym bardziej, że później, na podstawie konstytucji z 1768 r., nastąpiła zmiana stanu prawnego. O oparciu orzeczenia na pruskim Landrechcie zdecydowało to, że znamiona przestępstwa, którego dopuścił się F. Lewandowski, zostały precyzyjniej opisane w § 843 tytuł XX części II tego aktu niż w dawnym prawie polskim¹².

Podobny charakter miała skarga Kazimierza Gołembiewskiego, chłopca z Sowiej Woli w powiecie sochaczewskim w departamencie warszawskim, skazanego w dniu 15 marca 1810 r. przez Sąd Sprawiedliwości Kryminalnej Departamentu Warszawskiego i Kaliskiego za współudział w rozboju. Kara, jaką orzekł Sąd, była surowsza niż ta, która została wymierzona Franciszkowi Lewandowskiemu, ponieważ oprócz piętnastu lat więzienia z przykuciem do

¹¹ M. Krzymkowski: *Rada Stanu...*, s. 192; W. Sobociński: *Rada Stanu Księstwa Warszawskiego jako Sąd Kasacyjny (zarys ustrojowy)*. „Archeion” 1984, 77, s. 38; K. Ossowski: *Prasa Księstwa Warszawskiego*. Warszawa 2004, s. 177—178; J.J. Litauer: *Sąd Kasacyjny Księstwa Warszawskiego*. „Themis Polska” 1915, 5, s. 201 [2018].

¹² *Dziennik Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego*. T. 1. Warszawa 1811, s. 55—57; *Powszechne prawo kryminalne dla państw pruskich*. Cz. 2. Tłum. I. Stawiarski. Warszawa 1813, s. 167—168.

tacek oraz zawieszenia na ten czas prawa do używania praw cywilnych Sąd nakazał także chłostę, „jeśli stan zdrowia pozwoli”, i odszkodowanie. Orzeczenie to zostało wydane na podstawie § 1198 tytuł XX, części II Landrechtu, przy czym mieściło się, jeśli chodzi o karę więzienia, w dolnym wymiarze zagrożenia. W skardze kasacyjnej K. Gołembiewski, reprezentowany przez mecenasa Jana Zwierzchowskiego, powołał się na III statut litewski, w którym przewidziano za to przestępstwo łagodniejszą karę. Co ciekawe, uchylene wyroku domagał się także prokurator Sądu Kasacyjnego. Jednakże Sąd Kasacyjny nie podzielił tej argumentacji i w wyroku z 22 marca 1811 r. utrzymał w mocy zaskarżony wyrok. Odnosząc się do zarzutu K. Gołembiewskiego, uznał, że skarżący nie wykazał, że wskazany przepis precyzyjnie określał ten przypadek, a więc, że nie miała w tym przypadku zastosowania norma wynikająca z ustawy Sejmu z dnia 18 marca 1809 r.¹³

W trzech sprawach przed Sądem Kasacyjnym, w których sądzeni byli skazani za działania wobec państwa w czasie wojny z Austrią, organ ten rozstrzygał celowość stosowania konstytucji z 1588 r. *de crimine laesae majestatis regiae et perduellionis*¹⁴. Skazanymi byli Jan Petskikus, Karol Kindiger i Henryk Lentz, a wyroki wydawał Sąd Sprawiedliwości Kryminalnej Departamentu Warszawskiego i Łomżyńskiego¹⁵. Jan Petsikus był kontrolerem w magazynie solnym w Warszawie. Został skazany za to, że w czasie okupacji Warszawy przez wojska austriackie przepisał list dowódcy obrony Saragossy José de Palafoxa do generała Charles'a Levebvre-Desnouettes'a. Sąd uznał, że zrobił to w celu rozpowszechniania, aby osłabić ducha walki z najeźdźcą i skazał go na pozbawienie urzędu i wygnanie¹⁶. Henryk Lentz, nauczyciel muzyki, został skazany w dniu 31 lipca 1809 r. na wygnanie za to, że wygłaszał „obelżywe mowy przeciwko narodowi polskiemu i sprzymierzonemu [tzn. francuskiemu — M.K.] tudzież o nieprzychylność do kraju”. Chociaż w orzeczeniu dotyczącym H. Lentza nie wskazano, w jakim okresie dopuścił się swoich czynów, charakter zarzutów i data wyroku sądu kryminalnego dają podstawy do stwierdzenia, że doszło do tego w czasie okupacji austriackiej w 1809 r.¹⁷ Podobny charakter miała sprawa Karola Kindigera, byłego weryfikatora w Dyrekcji Poczty, który został skazany za to, że w czasie wojny z Austrią uczestniczył w podejranych

¹³ *Dziennik Wyroków...*, T. 1, s. 227—230; *Powszechne prawo...*, s. 235.

¹⁴ *Volumina Legum*, T. 2. Petersburg 1859, s. 251—252.

¹⁵ Na podstawie dekretu z dnia 5 września 1809 r. dokonano reorganizacji sądów karnych. Odtąd wspólny sąd karny funkcjonował dla departamentów warszawskiego i kaliskiego, wcześniej natomiast departament warszawski miał wspólny sąd z departamentem łomżyńskim. Stąd też wyroki wobec J. Petskikusa, K. Kindigera i H. Lentza wydał Sąd Sprawiedliwości Kryminalnej Departamentu Warszawskiego i Łomżyńskiego, a wobec K. Gołembiewskiego — Sąd Sprawiedliwości Kryminalnej Departamentu Warszawskiego i Kaliskiego. „*Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]*”. T. 2, nr 13, s. 56—57; W. Sobociński: *Historia...*, s. 283.

¹⁶ Wyrok z dnia 8 lutego 1811 r. *Dziennik Wyroków...*, T. 1, s. 46—50.

¹⁷ Wyrok z dnia 26 kwietnia 1811 r. *Dziennik Wyroków...*, T. 1, s. 124—126.

spotkaniach i w rozmowach wyrażał poparcie dla Austrii. Jemu sąd również wymierzył karę wygnania, a także zakaz sprawowania urzędów w Księstwie Warszawskim¹⁸.

Rada Stanu w tych trzech postępowaniach uchyliła zapadłe w nich orzeczenia, jako podstawę wskazując m.in. to, że wspomniana konstytucja z 1588 r. nie dotyczyła czynów zarzucanych oskarżonym, a także nie przewidziano w niej kary wygnania, na jaką skazano skarżących. W akcie tym określono jedynie zasady postępowania wobec osób dopuszczających się przestępstwa obrazy majestatu i zdrady kraju. Ostatecznie więc Sąd Kasacyjny nie zastosował dawnego prawa polskiego¹⁹.

W sprawach karnych Sąd Kasacyjny tylko raz orzekł na podstawie norm dawnego prawa polskiego. Dotyczyło to sprawy Dominika Kuczyńskiego, który przed obradami sejmu rozpowszechnił paszkwile wymierzone w trzech ministrów. Sąd kryminalny skazał D. Kuczyńskiego na trzy tygodnie aresztu. Sąd Kasacyjny uchylił ten wyrok, uznając, że został on oparty na niewłaściwej podstawie prawnej. Sąd kryminalny oparł się bowiem na pruskim Landrechcie, a nie na przedrozbiorowym prawie polskim, które chroniło wolność wypowiedzi. Orzeczenie to nie zostało zresztą wydrukowane w *Dzienniku Wyroków*²⁰.

Spśród spraw cywilnych, w których wnioski lub wyroki Sądu Kasacyjnego oparte były na przedrozbiorowym prawie polskim, należy wskazać skargę Piotra Skarżyńskiego na wyrok Sądu Apelacyjnego w postępowaniu z powództwa klasztoru Bernardynek w Łowiczu. Skarżący, sędzia pokoju powiatu gostyńskiego, był właścicielem wsi Studzieniec w tymże powiecie. Na dobrach tych ciążył zapis na rzecz klasztoru w wysokości 10 000 zł, od których od 1655 r. miał być wypłacany czynsz w wysokości 700 zł rocznie. Gdy właścicielem Studzienca w czasie rządów pruskich został P. Skarżyński, na hipotece tej nieruchomości została wpisana kwota 10 000 zł z określeniem prowizji na 3,5% rocznie. W 1809 r. przeorysza klasztoru pozwała przed Trybunał Cywilny I Instancji Departamentu Warszawskiego P. Skarżyńskiego o zapłatę prowizji w wysokości 7%, a przynajmniej 5% od kwoty 10 000 zł lub zwrotu tej sumy. Na podstawie wyroku z dnia 17 stycznia 1811 r. pozwany został zobowiązany do płacenia czynszu klasztorowi w wysokości 700 zł rocznie. Swoją skargę do

¹⁸ Wyrok z dnia 27 grudnia 1811 r. *Dziennik Wyroków...*, T. 1, s. 400—402.

¹⁹ Ibidem, s. 46—50, 124—126, 400—402.

²⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Branickich z Suchej, sygn. 138/162, s. 1—260; AGAD, Akta Rady Ministrów i Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, akta spraw, sygn. 392; K. Koźmian: *Pamiętniki Kajetana Koźmiana obejmujące wspomnienia od roku 1780 do roku 1815*. Oddział II. Poznań 1858, s. 348—368; J.J. Litauer: *Sąd Kasacyjny...*, s. 208—209; W. Sobociński: *Rada Stanu...*, s. 18—20; Idem: *Relacje o procesach a historia*. „Przegląd Historyczny” 1954, z. 1, s. 119—125; Idem: *Diariusz sejmu z roku 1811. Uwagi edytorskie i źródłoznawcze w związku z historiografią instytucji publicznych*. „Studia Źródłoznawcze” 1985, 29, s. 160; *Historia państwa...*, s. 159; T. Mencil: *Feliks Lubieński...*, s. 172; M. Krzymkowski: *Rada Stanu...*, s. 191—192.

Sądu Kasacyjnego P. Skarżyński oparł m.in. na podstawie konstytucji sejmowej z 1775 r., ograniczającej wysokość prowizji od sum zapisanych Kościołowi katolickiemu do maksymalnej wysokości 3,5% rocznie. Swoje stanowisko wsparł argumentacją opartą na przepisach konstytucji z 1789 r. w sprawie ofiary dziesiątego grosza. Sąd Kasacyjny tej argumentacji nie podzielił, wskazując, że przytoczona konstytucja z 1775 r. została wyraźnie uchylona edyktem króla pruskiego z 31 stycznia 1800 r. Dlatego też skarga Piotra Skarżyńskiego została odrzucona²¹.

Na posiedzeniu w dniu 17 kwietnia 1812 r. Sąd Kasacyjny zajął się sprawą ze skargi Alojzego Biernackiego na wyrok Sądu Apelacyjnego, oddalający jego pozew przeciwko wsi Bukownica w powiecie ostrzeszowskim. Skarżący, jako nowy właściciel wsi, domagał się od jej mieszkańców zawarcia nowych umów dotyczących ich obowiązków feudalnych. Chłopi bronili się przed tym, powołując się na to, że prymasi, do których wcześniej należała wieś, określili już te obowiązki w sposób korzystny dla jej mieszkańców. Sąd Apelacyjny podzielił to stanowisko. Skarżący odwołując się twierdził m.in., że na podstawie konstytucji z 1768 r. prymasi nie mieli prawa do nadań emfiteutycznych, bez potwierdzenia królewskiego. Sąd Kasacyjny uznał jednak, że w tym przypadku nie miała miejsca emfiteuza, a jedynie określenie obowiązków chłopów, dlatego też normy zawarte w konstytucji z 1768 r. nie miały zastosowania²².

Na przepisy cywilnego prawa przedrozbiorowego powoływali się też Marianna i Józef Ciągłińscy. Sprawa dotyczyła spadku po małżonkach Magdalenie Rogalińskiej zmarłej przed 1764 r. i Michale Wyszkowskiem zmarłym w 1773 r. Ich wnuczką była właśnie Marianna Ciągłińska z domu Paskudzka. W 1808 r. razem z mężem Józefem wytoczyła przed Trybunałem Cywilnym I Instancji Departamentu Kaliskiego sprawę dzieciom Michała Wyszkowskiego i spadkobiercom jednego z ich opiekunów w czasie ich małoletniości. Trybunał I Instancji na podstawie wyroku z 11 kwietnia 1810 r. oddalił wniosek, natomiast Sąd Apelacyjny Wydział III, do którego trafiło odwołanie w tej sprawie, uznał, że M. Ciągłińska miała prawo do 1/3 spadku po M. Wyszkowskiem. Na to orzeczenie skargę do Sądu Kasacyjnego złożyli pozwani. Skarżący wskazywali szereg uchybień Sądu Apelacyjnego, powołując się na liczne akty prawne będące podstawą ich zarzutów. W odpowiedzi na kasację M. i J. Ciągłińscy wnosili o utrzymanie w mocy wyroku sądu II instancji, również przywołując wiele argumentów z dawnych i współczesnych systemów prawnych. Obie strony po-

²¹ *Dziennik Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego*. T. 2. Warszawa 1812, s. 63—66; *Volumina Legum*. T. 8. Petersburg 1860, s. 113. W skardze kasacyjnej P. Skarżyński błędnie wskazał datę drugiej z wymienionych konstytucji sejmowych — 1782 r. zamiast 1789 r. Prawdopodobnie chodziło o konstytucję z dnia 30 maja 1789 r. — *Sposób wynalezienia ofiary z dóbr ziemskich i duchownych w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim. Volumina legum*. T. 9. Kraków 1889, s. 77—95.

²² *Dziennik Wyroków...*, T. 2, s. 182—189.

woływały się m.in. na prawo magdeburskie i chełmińskie, Michał Wyszkowski bowiem będący szlachcicem przez wiele lat mieszkał w mieście, a jego żona Magdalena była mieszczańką. Poza tym wskazywano na statuty Kazimierza Wielkiego czy konstytucję z 1588 r. (*Bona, nullo iure recepta*). Sąd Kasacyjny na posiedzeniu w dniu 22 listopada 1811 r. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania I Wydziałowi tegoż sądu. Orzeczenie to zostało, w zakresie prawa materialnego, oparte na przepisach III statutu litewskiego z 1588 r. Sąd Kasacyjny uznał bowiem, że wyrok Sądu Apelacyjnego został wydany z naruszeniem art. 3 rozdziału 5 statutu. W myśl tego przepisu, mającego zastosowanie także w Koronie, 3/4 spadku po zmarłym szlachcicu przypadało synom, a córki miały prawo jedynie do 1/4 schedy po ojcu²³.

Sąd Apelacyjny Wydział I, który ponownie rozpoznawał tę sprawę, wyrokiem z dnia 22 lutego 1812 r. oddalił roszczenie M. i J. Ciąglińskich. Wobec tego tym razem oni złożyli skargę do Sądu Kasacyjnego. Powołali się m.in. na konstytucję sejmu 1633 r., na podstawie której, zdaniem skarżących, sąd powinien przeprowadzić dowód na okoliczność charakteru prawnego majątku spadkodawcy Michała Wyszkowskiego. Chodziło w tym przypadku o ustalenie, czy do masy spadkowej właściwe było prawo miejskie. Sąd Kasacyjny na posiedzeniu w dniu 17 lipca 1812 r. odrzucił skargę M. i J. Ciąglińskich, uznając, że brak było podstaw do prowadzenia dalszego postępowania²⁴.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego, organ ten rzadko opierał się na prawie przedrozbiorowym. W sprawach karnych zastosowanie miało prawie wyłącznie prawo pruskie lub później — austriackie. W prawie cywilnym normy prawa przedrozbiorowego stanowiły natomiast podstawę do rozstrzygnięcia kilku sporów majątkowych, których źródłem były okoliczności zaistniałe przed 1795 r.

²³ *Dziennik Wyroków...*, T. 1, s. 357—366; *Volumina Legum*, T. 2..., s. 254; *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Wilno 1744, s. 228.

²⁴ Odrzucenie skargi („nie przyjęcie do instrukcji”) następowało na posiedzeniu niejawnym na wniosek Komisji Podań i Instrukcji i powodowało, że postępowanie kończyło się na etapie wstępnym (*Dziennik Wyroków...*, T. 2, s. 300—306; *Volumina Legum*, T. 3. Petersburg 1859, s. 378; „*Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]*”. T. 2, s. 165 (dekret z dnia 3 kwietnia 1810 r. o organizacji Sądu Kasacyjnego); W. Sobociński: *Prokuratura Sądu Kasacyjnego w Księstwie Warszawskim*. Toruń 1993, s. 78—79; Idem: *Z zagadnień judykacyjno-źródłoznawczych w historiografii Księstwa Warszawskiego*. W: *Miscellanea Iuridico-Historica Gedanensia*. Red. R. Skeczkowski. Koszalin 1987, s. 369; J.J. Litauer: *Sąd Kasacyjny...*, s. 199; M. Krzymkowski: *Rada Stanu...*, s. 186.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Akta Rady Ministrów i Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, akta spraw, sygn. 392.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Branickich z Sucheja, sygn. 138/162.
- „Dziennik Praw [Księstwa Warszawskiego]”.
- Dziennik Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego*. T. 1. Warszawa 1811.
- Dziennik Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego*. T. 2. Warszawa 1812.
- Koźmian K.: *Pamiętniki Kajetana Koźmiana obejmujące wspomnienia od roku 1780 do roku 1815*. Oddział II. Poznań 1858.
- Proceder prawny wojskowy*. Warszawa 1790.
- Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Wilno 1744.
- Volumina Legum*. T. 2—9. Petersburg 1859—1860 [Kraków 1889].
- Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Sprawiedliwości*. Cz. 2. T. 7 [b.m.w.] 1866.

Opracowania

- Goclon J.A.: *Polska na królu pruskim zdobyta. Ustrój, administracja i sądownictwo doby Komisji Rządzącej w 1807 roku*. Wrocław 1999.
- Historia państwa i prawa Polski*. T. 3: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*. Red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1981.
- Kallas M.: *Konstytucja Księstwa Warszawskiego. Jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z normami szczegółowymi i praktyką*. Toruń 1970.
- Kallas M.: *Organy administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim*. Toruń 1975.
- Kallas M.: *Powstanie i ustrój Księstwa Warszawskiego 1807—1815*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F. 2007, T. 62.
- Krzymkowski M.: *Rada Stanu Księstwa Warszawskiego*. Poznań 2011.
- Krzymkowski M.: *Status prawny urzędników Księstwa Warszawskiego*. [Poznań 2004].
- Litauer J.J.: *Sąd Kasacyjny Księstwa Warszawskiego*. „Themis Polska” 1915, 5 [2018].
- Materiały do dziejów Komisji Rządzącej z r. 1807*. T. 1: *Dziennik czynności Komisji Rządzącej*. Wyd. M. Rostworowski. Kraków 1918.
- Mencel T.: *Feliks Łubieński minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego (1758—1848)*. Warszawa 1952.
- Mencel T.: *L'introduction du Code Napoléon dans le Duché de Varsovie*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1949, T. 2.
- Organiściak W.: *Polskie artykuły wojskowe z 1775 r.* „Kwartalnik Historyczny” 2002, R. 109, z. 1.

- Ossowski K.: *Prasa Księstwa Warszawskiego*. Warszawa 2004.
- Powszechne prawo kryminalne dla państw pruskich*. Cz. 2. Tłum. I. Stawiarski. Warszawa 1813.
- Sobociński W.: *Diariusz sejmu z roku 1811. Uwagi edytorskie i źródłoznawcze w związku z historiografią instytucji publicznych*. „*Studia Źródłoznawcze*” 1985, 29.
- Sobociński W.: *Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego*. Toruń 1964.
- Sobociński W.: *Prokuratura Sądu Kasacyjnego w Księstwie Warszawskim*. Toruń 1993.
- Sobociński W.: *Rada Stanu Księstwa Warszawskiego jako Sąd Kasacyjny (zarys ustrojowy)*. „*Archeion*” 1984, 77.
- Sobociński W.: *Relacje o procesach a historia*. „*Przegląd Historyczny*” 1954, z. 1.
- Sobociński W.: *Z zagadnień judykacyjno-źródłoznawczych w historiografii Księstwa Warszawskiego*. W: *Miscellanea Iuridico-Historica Gedanensia*. Red. R. Skeczowski. Koszalin 1987.
- Staszewski J.: *Z dziejów garnizonu polskiego w Gdańsku w latach 1808—1812*. „*Rocznik Gdański*” 1933—1934, T. 7—8.
- Willlaume J.: *Rozgraniczenie Księstwa Warszawskiego z Prusami*. „*Przegląd Zachodni*” 1951, R. 7, nr 3—4.

Marek Krzymkowski

Anwendung des polnischen Rechts aus der Zeit vor den Teilungen im Herzogtum Warschau im Lichte der Rechtsprechung des Kassationsgerichtshofs

Schlüsselwörter: Herzogtum Warschau, Landrecht, Staatsrat, Kassationsgerichtshof

Zusammenfassung: Unter den Rechtsquellen des Herzogtums Warschau spielten die in der Republik Polen vor den Teilungen geltenden Gesetze und Gebräuche eine bedeutende Rolle. Die in „*Dziennik Wyroków Sądu Kasacyjnego Księstwa Warszawskiego*“ [„*Gerichtsblatt des Kassationsgerichtshofs des Herzogtums Warschau*“] veröffentlichten Urteile sind insofern wichtig, als sie einen Einblick in die damaligen Praktiken der Gerichtsbarkeit sowie in die Quellen des materiellen und prozessualen Rechts gewähren. Die Analyse der Urteile des Kassationsgerichtshofs des Herzogtums Warschau lässt schlussfolgern, dass sich diese Instanz nur selten auf das Recht aus der Zeit vor den Teilungen stützte.

Marek Krzymkowski

Application of pre-partition Polish law in the Duchy of Warsaw in the light of judicial decisions of the Court of Cassation

Keywords: the Duchy of Warsaw, Landrecht, Council of State, Court of Cassation

Summary: Among the sources of law in the Duchy of Warsaw, the rules and customs in force in the Republic before its collapse played a significant role. The judgments published in the "Journal of Judgments of the Court of Cassation of the Duchy of Warsaw" are vital for understanding the judiciary practice, as well as for the sources of substantive and procedural law of that time. The analysis of judgments of the Court of Cassation of the Duchy of Warsaw shows that this court rarely relied on pre-partition law.